

Nezaměstnanost ženy jako příčina deklarovaného odkladu založení rodiny?¹

Jitka Slabá²

Katedra demografie a geodemografie, PřF UK, Praha

Unemployment as a Cause of Declared First Birth Postponement? The aim of this study is to identify the effect of personal unemployment experience before the first childbirth on its timing. The data from the Women 2016 survey and the Czech Generation and Gender Survey 2008 includes 1212 respondents. There are two types of personal experience of unemployment which negatively impact fertility timing. These are job loss (the direct transition from employed to unemployed status) and worse economic conditions on a macro level (in this study it is represented by the period after the beginning of financial crisis in 2008). *Sociológia* 2020, Vol. 52 (No. 2: 132-152)
<https://doi.org/10.31577/sociologia.2020.52.2.6>

Key words: *First childbirth postponement; unemployment; Czech Republic*

Úvod

Vysoký věk při vstupu do rodičovství je významnou změnou v reprodukčním chování vysoko příjmových států od konce druhé světové války. V zemích západní Evropy odklad plodnosti započal v průběhu 70. let, v zemích východní Evropy až v 90. letech (Sobotka 2017). Odklad plodnosti do vyššího věku je vysvětlován třemi způsoby. Prvním je proměna společenských hodnot a nárůst individualizace ve společnosti, která je argumentována v konceptu druhého demografického přechodu (Lesthaeghe 2010). Dalším vysvětlením je nárůst ekonomické nejistoty, který vede k odkladu narození dítěte do vyššího věku (Kohler et al. 2002). Poslední vysvětlením je reakce na ekonomickou krizi, která může vést nejen k odkladu narození dítěte, ale i k samotnému odstoupení od záměru mít dítě (Billingsley 2010).

Možným měřítkem ekonomické nejistoty je vývoj míry nezaměstnanosti. Ta v západní Evropě začala od počátku 70. let narůstat. Počátek 70. let je charakteristický proměnou pracovního trhu pod vlivem nastupujících technologií, jež jsou schopny i při ekonomickém růstu omezovat nároky na poptávku po pracovní síle (Kotýnková 2015). V postsocialistických zemích se s nárůstem nezaměstnanosti setkáváme až od konce 80. let. Současně v tomto období dochází k proměně relativního složení zaměstnanosti, kdy klesá počet osob zaměstnaných v primárním sektoru, a naopak roste relativní zastoupení zaměstnanosti v oblasti služeb (Kotýnková 2015).

¹ Text vznikl v rámci projektu „Nezaměstnanost jako příčina odkladu plodnosti“, GAUK, č. 378219 a projektu „Problémová orientace sociogeografického a demografického výzkumu“, SVV, č. 260425.

² Korespondence: Mgr. Jitka Slabá, Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Katedra demografie a geodemografie, Albertov 6, 128 43 Praha 2, Česká republika. E-mail: jitka.slaba@natur.cuni.cz

Česko, jež regionálně spadá do střední či východní Evropy, reprezentuje velmi intenzivní proces odkladu plodnosti do pozdějšího věku, který je specifický i svou velmi nízkou hodnotou průměrného věku matky při narození prvního dítěte na počátku 90. let. Zatímco v roce 1990 byl průměrný věk matky při narození prvního dítěte 22,5 let, tak v roce 2017 již činil 28,2 let (ČSÚ 2018a). Stejně tak nese svá specifika i hospodářský vývoj Česka z centrálně plánované ekonomiky k ekonomice tržní, který lze v kontextu ostatních východoevropských zemí hodnotit jako úspěšný (Žídek 2006). Stále je však potřeba mít na paměti, že na místo původně téměř jistého pracovního místa lidé náhle čelili možné hrozbě nezaměstnanosti, propadu životní úrovni a nedostupnosti bytů (Rabušic 1996). Souběžnost počátku odkladu plodnosti a nárůstu ekonomické nejistoty tak přináší unikátní možnost sledovat možný vztah těchto dvou jevů. Světová finanční krize z roku 2008, která se projevila i v Česku, zároveň umožňuje sledovat i její případný vliv.

Tento příspěvek se zaměřuje na časování vstupu do rodičovství českými ženami a na vliv ekonomické nejistoty. Tyto dva jevy ve svém vzájemném vztahu nebudou sledovány na celospolečenské úrovni, nýbrž na úrovni individuální. Hlavním cílem práce je porozumění vlivu hlavních determinantů (jakými je rok narození respondentky, její vzdělání a individuální zkušenost nezaměstnanosti) na časování narození dítěte prvního pořadí. Zároveň je zde věnována pozornost vlivu případného odkladu narození prvního dítěte na subjektivní zdůvodnění tohoto odkladu z pohledu samotných odkládajících žen.

Teoretický rámec

Vliv ekonomické nejistoty na časování plodnosti

V dosavadním výzkumu se můžeme setkat se svědectvím dvojího vlivu nezaměstnanosti na plodnost, a to jak na její úroveň (tedy počet narozených dětí), tak na časování realizace plodnosti. V komparaci vybraných států se v posledních desetiletích poukazuje na negativní vliv vyšší úrovně nezaměstnanosti na úroveň plodnosti (Kocourková et al. 2019; Adsera 2011; Billingsley 2010). Stejně tak v makroekonomických analýzách jednotlivých států je pozorován vliv vyšší úrovně nezaměstnanosti na pokles úrovně plodnosti (Yu – Sun 2018; Pailhé – Solaz 2012; Kravdal 2002). Tyto analýzy poskytují podrobnější náhled do problematiky a poukazují i na vliv dalších potenciálních vysvětlujících proměnných. Kupříkladu ve Spojených státech amerických je negativní vliv vysoké úrovně lokální nezaměstnanosti pozorován především u jedinců, kteří jsou znevýhodnění ať už vlastním nízkým dosaženým vzděláním nebo nízkým dosaženým vzděláním rodičů (Yu – Sun 2018). V případě francouzské studie se negativní vliv úrovně nezaměstnanosti na časování plodnosti projevuje především u mužů, zatímco u žen se zdá být vliv nulový (Pailhé – Solaz 2012). Pailhé a Solaz (2012) ale upozorňují na skutečnost, že ženy sice negativně ne-

reagují na stávající situaci, ale mají tendenci odkládat svoji plodnost v případě očekávání zhoršení ekonomické situace v blízké budoucnosti.

V případě vlivu nezaměstnanosti na odklad plodnosti na individuální úrovni, pak již nemusí být vztah tak jednoznačný. Zatímco u mužů vede vlastní prožitek nezaměstnanosti k odkladu vstupu do rodičovství (Kreyenfeld – Andersson 2014; Pailhé – Solaz 2012), tak u žen se setkáváme jak s uspíšením realizace plodnosti, tak s jejím odkladem. Častou charakteristikou, která ovlivňuje reakci ženy na prožitek nezaměstnanosti je její nejvyšší dosažené vzdělání. Vysoce vzdělané ženy odkládají vstup do mateřství v případě prožitku nezaměstnanosti, zatímco u žen s nižším vzděláním to realizaci plodnosti spíše iniciuje (Yu – Sun 2018; Schmitt 2012; Kreyenfeld 2010; Kreyenfeld 2005; Vikat 2004; Meron – Widmer 2002). Vzdělání samotné, především relativní nárůst vzdělanosti v populaci, je často dáváno do souvislosti s odkladem narození dítěte do vyššího věku. Efekt stráveného počtu let ve vzdělání na odklad plodnosti do vyššího věku je sledován jak v západní tak i ve východní Evropě (Cantalini 2017; Ní Bhrolcháin – Beaujouan 2012; Muresan 2004; Gustafsson et al. 2001).

Další často zohledňovanou proměnou je délka trvání nezaměstnanosti. Ve výsledcích rozličných studií panuje shoda, že doba, po kterou žena čelí nezaměstnanosti, ovlivňuje její následné reprodukční chování, avšak vliv samotný se v jednotlivých státech liší. Ve Francii byl pozorován negativní vliv dlouhodobé nezaměstnanosti na plodnost, který je ještě umocněn v případě, že má žena vyšší dosažené vzdělání a náleží spíše k mladším kohortám narozených (Meron – Widmer 2002). Ve Finsku je delší doba nezaměstnanosti naopak spojována s nárůstem rizika narození prvního dítěte (Vikat 2004). V případě Norska byla pozorována třetí možnost, kde nezaměstnanost v délce do šesti měsíců měla pozitivní vliv na plodnost, zatímco v případě trvání nezaměstnanosti půl roku a více byl pak její vliv na plodnost negativní (Kravdal 2002). V odlišnostech vlivu délky trvání nezaměstnanosti na plodnost se nabízí hledat vysvětlení v nastavení sociální politiky a politiky nezaměstnanosti. Politický systém jednotlivých států se ukázal být podstatný pro vliv věku ženy na realizaci plodnosti v případě, že žena čelí ekonomické nejistotě. S výjimkou postsocialistických zemí se ukázalo, že mladé ženy považují materiální zajištění za důležitou podmínku vstupu do rodičovství, zatímco u žen starších 30 let je mateřství vnímáno jako atraktivní varianta k nezaměstnanosti, a tak u nich nezaměstnanost může plodnost naopak iniciovat (Fahlén – Oláh 2018).

Vliv ekonomické nejistoty na plodnost byl také studován v širších souvislostech, jejichž cílem bylo zjistit, co je původní příčinou, která se následně odráží ve vlivu nezaměstnanosti na plodnost. V případě studie rakouských žen se ukázalo, že iniciátorem odkladu plodnosti není ani tak stav nezaměstnanosti jako samotná ztráta zaměstnání (Del Bono et al. 2015). Tento poznatek koreponduje s pozorovaným negativním vlivem dočasných pracovních úvazků

(Gutiérrez-Domènech 2008) či se subjektivním pocitem nevyhovující ekonomické situace (Kreyenfeld 2005).

Vliv subjektivního vnímání ekonomického zajištění a stability na realizaci plodnosti se projevuje i v argumentaci žen, z jakých důvodů zatím zůstávají bezdětné či proč odkládají narození prvního dítěte. Mezi čtyřmi hlavními argumentovanými důvody se vyskytuje i nedostatečný pocit materiálního zajištění či nepříznivá bytová situace, které lze považovat za projev subjektivního pocitu ekonomické nejistoty (Esteve – Trevino 2019; Daniluk – Koert 2017; Ainsaar – Paaajanen 2009; Wijsen 2002). Tento argument se vyskytuje nejen v zahraničních studiích, ale i v těch českých (Lechnerová 2011; Šťastná et al. 2017). Subjektivní ekonomická nejistota ovšem není jediným artikulovaným zdůvodněním. Jako důvod odkladu plodnosti jsou často zmiňovány i zdravotní stav, nepřítomnost vhodného partnera či upřednostnění kariérního postupu či vzdělání (Esteve – Trevino 2019; Šťastná et al. 2017; Daniluk – Koert 2017; Ainsaar – Paaajanen 2009; Wijsen 2002).

Související ekonomický a demografický vývoj na území Česka od 80. let do současnosti

Na přelomu 80. a 90. let minulého století došlo v zemích střední Evropy k významné společenské transformaci. Kornai (2006) uvádí, že je charakteristická svojí komplexností, kdy dochází k přeměně jak v oblasti politiky (směrem k demokracii), ekonomiky (směrem k tržnímu hospodářství), tak i ve společenské stratifikaci. Kornai (2006) zároveň vyzdvihuje, že transformační proces probíhal nenásilně, za mírových okolností, a především s neuvěřitelnou rychlostí (v rozsahu 10 až 15 let). Transformace nicméně přinesla i jedno významné negativum a tím byla ztráta do té doby životní jistoty v otázce zaměstnanosti. V socialistických státech měl každý jedinec pracovní místo jisté i přes sníženou efektivnost hospodářství. S nástupem tržního hospodářství však nebyla snížená efektivita udržitelná a obyvatelé postsocialistických zemí začali čelit riziku nedobrovolné nezaměstnanosti (Kornai 2006). Zároveň došlo i k proměně skladby zaměstnaných v rámci hospodářských sektorů, kdy počet osob pracujících ve službách přerost počet osob zaměstnaných v průmyslu (Kotýnková 2015).

Ekonomický vývoj v první dekádě transformace je v Česku dělen na tři základní etapy. Tou první je transformační recese v letech 1990 – 1992, kterou následuje hospodářský růst v letech 1993 – 1996, jež následně přejde do druhé recese v období 1997 až 1999 (Žídek 2006). Transformace také zapříčinila vzestup míry nezaměstnanosti v Česku, ten byl ale v rámci středoevropského regionu velmi pomalý (v rámci jednotek procent pracovní síly, zatímco v ostatních zemích střední Evropy převyšoval deset procent) (Kornai 2006). V letech 1990 až 1996 se míra nezaměstnanosti pohybovala kolem 4 % a

v období krize v letech 1997 až 1999 stoupla k 10 % (Miskolczi 2010). Od roku 2000 byl opět zaznamenán růst českého hospodářství (Pellešová 2009). Avšak míra nezaměstnanosti v letech 2000 až 2004 stále fluktovala mezi 8 až 10 %. V květnu roku 2004 vstoupilo Česko do Evropské unie a zároveň opět dochází k nastartování ekonomik evropských zemí, což vede k poklesu míry nezaměstnanosti – v Česku až k 5 % (Miskolczi 2010). Následující světová finanční krize z roku 2008 ovlivnila i hospodářský vývoj Česka, což mělo za následek opětovný nárůst míry nezaměstnanosti k 10 % (Miskolczi 2010). Na této úrovni se nezaměstnanost držela až do roku 2013 a pak začala opětovně klesat až k současným, v rámci Evropské unie minimálním, hodnotám. V historii samostatné České republiky tedy zaznamenáváme dvě krizová období, první je v letech 1996 až 1999, druhé se datuje mezi roky 2008 a 2013. Jak je z datace zřejmé, druhá krize měla delší trvání. Ačkoliv míra nezaměstnanosti dosahovala v obou krizových obdobích stejných hodnot, tak vývoj hrubého domácího produktu zaznamenat výraznější propad v období druhé krize (Česká národní banka 2018). Zároveň je nutné zohlednit, že krize započatá v roce 2008 měla na rozdíl od krize v druhé polovině 90. let globální charakter.

Nahlédnutím do oficiálních statistik zjistíme, že riziko nezaměstnanosti se samo o sobě liší na základě pohlaví, věku a vzdělání jedince. V letech 1993 až 2017 můžeme v případě měř nezaměstnanosti konstatovat, že více se s nezaměstnaností potýkají ženy s nižším vzděláním a ženy v mladším reprodukčním věku (ČSÚ 2018b). V roce 2017 byla míra nezaměstnanosti žen se základním vzděláním 14 %, zatímco u vysokoškolsky vzdělaných žen činila necelá dvě procenta. Ve stejném roce míra nezaměstnanosti žen ve věku 20 až 24 let činila 7 % a ve věcích 25 až 39 let pouhé 4,4 % (ČSÚ 2018b). Jednou ze skupin osob, které jsou nejvýrazněji ohroženy nezaměstnaností v celé Evropské Unii a tedy i v Česku, jsou osoby ve věku 15–24 let (Potužáková – Mildeová 2015). Potužáková a Mildeová (2015) uvádí jako příčiny nezaměstnanosti mladých jejich rodinný původ (nízký socioekonomický status), nízké vzdělání či nekompatibilitu nabytých znalostí s požadavky pracovního trhu. Nezaměstnanost, jež ohrožuje mladé lidi, není problematická jen z hlediska své intenzity, podstatným problémem je i skutečnost, že následně nalezená zaměstnání nemají dostatečnou kvalitu a neposkytují tak tedy mladým lidem potřebnou ekonomickou jistotu (Flek et al. 2018). Zároveň je třeba mít na paměti, že materiální zabezpečení patří mezi jednu z hlavních čtyř skupin důvodů odkladu vstupu do rodičovství, což se v současnosti týká až jedné třetiny českých žen v reprodukčním věku (Šťastná et al. 2017). S ohledem na věk této skupiny ohrožené nezaměstnaností, je patrné, že jde převážně o osoby s nanejvýš středním vzděláním, jelikož jinak je jedinec ve věku do 24 let ještě mimo pracovní trh a vysokoškolsky se vzdělává. Zároveň může ale jít o nezaměstnanost, která je právě zapříči-

něna neplynulostí přechodu mezi studiem a ekonomickou aktivitou. Nemusí tedy jít o selhání na pracovním trhu jako takové.

Spolu s proměnou struktury hospodářství se proměnily i požadavky na vzdělanost obyvatelstva. V porovnání s obdobím před rokem 1989 je nyní v populaci více osob s vysokoškolským vzděláním a naopak podíl osob nanejvýš se základním vzděláním významně poklesl. Zatímco dle sčítání z roku 1980 bylo v populaci starší 15 let pouze 5 % osob s vysokoškolským vzděláním, tak dle sčítání v roce 2011 to bylo již 12,5 % (ČSÚ 2014). Nárůst vzdělanosti neprostupuje populaci rovnoměrně ale převážně prostřednictvím nejmladších věkových kategorií. V roce 2011 bylo ve věkové kategorii 25–29 let 23,3 % osob s vysokoškolským vzděláním, ve věku 30–34 let to bylo 18,6 % a ve věku 35–39 let pouze 14,3 % (ČSÚ 2014). Nárůst vzdělanosti je patrný i z generačního pohledu. Mezi českými ženami narozenými do poloviny 40. let dominuje základní vzdělání, následně až do roku 1960 je převažující nižší střední vzdělání a u žen narozených v 60. letech již převažuje vyšší střední vzdělání (Zeman 2018). Prodlužující se relativní nárůst vysokoškolsky vzdělané populace je jednou z příčin proměny úrovně plodnosti v Česku, neboť ta se ve svém časování a intenzitě mezi jednotlivými vzdělanostními skupinami liší.

Úroveň plodnosti v Česku má v kalendářních letech 1990 až 1999 klesající tendenci. Na počátku toho období se pohybuje kolem 1,9 dítěte na jednu ženu a roku 1999 dosahuje svého dosavadního minima 1,1 dítěte na jednu ženu. Následně až do ekonomické krize roku 2008 opětovně roste až na úroveň 1,5 dítěte na jednu ženu, poté stagnuje kolem těchto hodnot a po roce 2013 opět mírně roste až na úroveň 1,7 dítěte v roce 2017 (Sobotka 2015; Křesťanová et al. 2018). Jedním z významných prvků poklesu transversální úrovně plodnosti je její odklad do pozdějšího věku žen. Sobotka (2017) datuje počátek tohoto odkladu v Česku do roku 1992, kdy průměrný věk matky při narození prvního dítěte činil 22,4 let. Z kohortní analýzy plodnosti na základě cenzových dat je zřejmé, že ženy s vysokoškolským vzděláním dosahují nejnižší úrovně konečné plodnosti, jež je pod úrovní 1,8 dítěte na ženu (Kurkin et al. 2018; Zeman 2018). Propad v kohortní úrovni plodnosti je především zapříčiněn změnou vzdělaností struktury populace, avšak konečná plodnost jednotlivých vzdělanostních skupin v čase naopak mírně roste (Zeman 2018).

Následující analýza se zaměřuje na vliv nezaměstnanosti na časování plodnosti v Česku. Pozornost bude věnována vlivu základních individuálních charakteristik žen, jež odkládají plodnost (vzdělání a rok narození) a individuálního prožitku nezaměstnanosti na změnu plánu v realizaci plodnosti prvního pořadí (specificky na deklarovaný odklad tohoto plánu). V rámci dosavadních poznatků je očekáván negativní vliv na časování plodnosti prvního pořadí (tj. na odklad plodnosti) u následujících typů nezaměstnanosti:

- prožitek nezaměstnanosti jako takové,
- prožitek ztráty zaměstnání (tj. nezaměstnanost následující po výdělečné činnosti),
- prožitek dlouhodobé nezaměstnanosti (6 měsíců a delší),
- prožitek nezaměstnanosti v období globální finanční krize po roce 2008.

Dále se předpokládá, že negativní vliv nezaměstnanosti na odklad plodnosti bude umocněn v případě žen s vysokoškolským vzděláním a u žen narozených v mladších generacích. Následně budou charakteristiky související s odkladem plodnosti konfrontovány se subjektivními zdůvodněními odkladu plodnosti.

Data a metody

Pro analýzu byla využita panelová data z šetření Ženy 2016, která navazovala na šetření Generations and Gender Survey 2008 (GGS). Z šetření GGS byly využity informace o historii socioekonomických statusů žen od věku 16 let do doby sběru dat. Z šetření Ženy 2016 byly využity informace o socioekonomické historii mezi šetřeními a o plánování a realizaci plodnosti prvního pořadí. Šetření Ženy 2016 celkem obsahovalo 1257 pozorování. V případě dvou pozorování nesouhlasil deklarovaný rok narození respondentky, a tak byla tato pozorování z analyzovaného souboru vyloučena. Nakonec bylo ještě vyloučeno 43 žen, které deklarovaly, že jsou v době šetření bezdětné a ani neplánují mít dítě.

Velkou výhodou těchto šetření, je poskytovaná detailnost historie socioekonomických statutů. Od věku 16 let až do věku respondentky v době šetření jsou rozlišovány změny v socioekonomickém statutu na měsíční bázi. V rámci analýzy byly zohledněny následující statusy, jež mohla respondentka deklarovat: studentka, zaměstnankyně, osoba samostatně výdělečně činná, nezaměstnaná, v domácnosti, na mateřské či rodičovské dovolené, ostatní. V případě obou dvou šetření byly respondentky požádány, aby uváděly pouze činnosti, které trvaly minimálně tři měsíce. V případě, že se v jednom okamžiku věnovaly více činnostem, tak aby uvedly tu, kterou považovaly za hlavní.

Celkem tedy do následujících analýz vstoupilo 1212 žen narozených mezi lety 1966 až 1990. V rámci analýzy budou jako třídící proměnné použity informace o vzdělání (v době šetření Ženy 2016), roku narození respondentky (generace) a informace o výskytu statutu nezaměstnanosti před narozením prvního dítěte. Vzdělání rozlišuje ženy s nanejvýš středoškolským vzděláním s maturitou (N=622) a ženy s vysokým odborným vzděláním či vysokoškolským vzděláním (N=590), což umožňuje rozlišit případnou odlišnost vlivu nezaměstnanosti na vstup do rodičovství u vysokoškolsky vzdělaných žen, jež je patrná v jiných evropských zemích. Generace jsou taktéž rozděleny do dvou kategorií: a to ženy narozené v letech 1966 až 1982 (N=685), které reprezentují ženy s raným či přechodným vzorcem plodnosti a ženy narozené v letech 1983

až 1990 (N=527). Tyto dvě charakteristiky (rok narození respondentky a vzdělání) jsou částečně korelované. Respondentky narozené v pozdějších letech častěji dosahují vyššího dosaženého vzdělání. Nicméně, výše popisovaný posun průměrného věku matky při narození prvního dítěte může být ovlivněn jak generační příslušností ženy, tak jejím vzděláním, a proto je dobré zahrnout do analýzy obě dvě vysvětlující proměnné. Jako referenční kategorie jsou vždy použity ženy s nanejvýš středoškolským vzděláním a narozené v letech 1966 až 1982, jež ještě částečně reprezentují původní model reprodukčního chování, kdy po dokončení středoškolského studia byl přechod k rodičovství obvyklým jevem. Následně je sledován výskyt nezaměstnanosti v socioekonomické historii respondentek. V logistickém modelu v tabulce č. 2 je nezaměstnanosti kódována následujícím způsobem: 1 = přítomnost počátku nezaměstnanosti před narozením prvního dítěte, 0 = nepřítomnost počátku nezaměstnanosti před narozením prvního dítěte.

Posledními sledovanými charakteristikami jsou deklarace pozdějšího narození dítěte prvního pořadí (neplánovaného odkladu plodnosti), než bylo původně plánováno a až tři hlavní zdůvodnění tohoto neplánovaného odkladu. Deklarace neplánovaného odkladu plodnosti vychází z otázky, jež byla variantní na základě skutečnosti, zda už respondentka byla matkou či první dítě teprve plánovala. Přesné znění otázky bylo následující: „Když porovnáte věk, ve kterém jste si plánovala mít první dítě, a věk, kdy se Vám první dítě skutečně narodilo, je možné říci:“/„Když porovnáte věk, ve kterém jste si plánovala mít první dítě, a Váš současný věk, je možné říci:“. Jako odpověď mohly respondentky vybrat jednu z těchto možností: 1) „První dítě se mi narodilo (/se mi zřejmě narodí) později, než jsem chtěla/plánovala“, 2) „První dítě se mi narodilo (/se mi zřejmě narodí) ve věku kdy jsem jej chtěla/plánovala (/kdy jej chci/plánuji)“, 3) „První dítě se mi narodilo (/se mi zřejmě narodí) dříve, než jsem chtěla/plánovala“, v případě žen, jež byly v době šetření bezdětné byla nabídnuta i možnost 4) „Nevím“. Odklad plodnosti je v logistických modelech v tabulkách č. 3 až 6 kódován následujícím způsobem: 1 = ženy, které deklarovaly neplánovaný odklad narození dítěte prvního pořadí, 0 = ženy, kterým se první dítě narodilo/narodí dle plánu nebo dříve (či neví). Výskyt nezaměstnanosti před narozením prvního dítěte byl sledován s ohledem na skutečnost, zda nezaměstnanost předcházela výdělečná činnost a šlo tedy o ztrátu zaměstnání (zahrnuje i přechod do nezaměstnanosti ze statusu samostatně výdělečné činnosti), s odlišením délky trvání nezaměstnanosti (kdy nezaměstnanost, jež přetrvávala jako hlavní činnost po dobu šesti měsíců a déle byla klasifikována jako dlouhodobá nezaměstnanost) a obdobím časování počátku nezaměstnanosti (kde byla odlišena nezaměstnanost s počátkem v roce 2008 a později, jež mohla mít v důsledku propukající hospodářské krize odlišný vliv na reprodukční chování jednotlivce). Každá z tabulek č. 3 až 6 zahrnuje logistický model, jenž zohled-

ňuje vliv specifické nezaměstnanosti samotné (Model A) a vliv této nezaměstnanosti společně s vlivem roku narození a vzdělání respondentky (Model B). Data byla analyzována prostřednictvím softwaru SPSS za použití binární logistické regrese a kontingenčních tabulek.

Výsledky

Individuální prožitek nezaměstnanosti není nevyhnutelnou událostí a může se v životě jedince vyskytnout v různých obdobích a v kontextu odlišných životních situací. Ve studovaném souboru je 324 respondentek, které ve své socioekonomické historii deklarovaly vlastní prožitek nezaměstnanosti. Avšak pouze u 188 žen se nezaměstnanost vyskytla před narozením prvního dítěte. V případě, že byl výskyt nezaměstnanosti před narozením prvního dítěte opakovaný (ve 41 případech), pak byl do analýzy zahrnut poslední prožitek nezaměstnanosti před narozením prvního dítěte. Prožitek nezaměstnanosti předcházející realizaci plodnosti se také liší na základě délky trvání (60 výskytů bylo kratší jak šest měsíců, v 96 případech trvala nezaměstnanost nejméně půl roku a v 32 případech nebylo délku trvání nezaměstnanosti možné přesně určit). Nezaměstnanost lze také rozlišovat na základě její kalendářní datace, kdy 99 výskytů nezaměstnanosti začalo před rokem 2007 včetně, 82 začalo v roce 2008 a později a u sedmi pozorování, nelze počátek přesně určit.

Tabulka č. 1: Socioekonomické statusy předcházející a následující prožitku nezaměstnanosti před narozením prvního dítěte

	N	%
Činnost předcházející prožitku nezaměstnanosti		
Studium	93	49,5
Zaměstnanec nebo OSVČ	81	43,1
V domácnosti + ostatní	14	7,4
Činnost následující po prožitku nezaměstnanosti		
Studium	8	4,3
Zaměstnanec nebo OSVČ	133	70,7
V domácnosti + ostatní	23	12,2
Mateřská/Rodičovská	24	12,8
Sekvence činností		
Studium – nezaměstnanost – práce	74	39,4
Práce – nezaměstnanost – práce	50	26,6
Práce – nezaměstnanost – mateřství	16	8,5
Práce – nezaměstnanost – ostatní	15	8,0
Ostatní kombinace s N <10	33	17,6
Celkem	188	100

Pozn.: Status práce zahrnuje jak zaměstnanost, tak samostatně výdělečnou činnost. Mateřství zahrnuje status na mateřské či rodičovské dovolené. Status ostatní zahrnuje původní status ostatní a v domácnosti.
Zdroj: Šetření GGS 2008 a Ženy 2016, vlastní výpočty, N=188 žen, u kterých se v socioekonomické historii vyskytl požitek nezaměstnanosti před narozením prvního dítěte.

Jak je patrné z tabulky č. 1, nejčastěji se vyskytuje nezaměstnanost po dokončení studia (49,5 %) a v návaznosti na výdělečnou činnost (43,1 %). Nejčastější následující činností je přechod z nezaměstnanosti do výdělečné činnosti (tj. buď do zaměstnaneckého statutu, nebo do samostatné výdělečné činnosti – 70,7 %). Sekvence socioekonomických statutů „studium – nezaměstnanost – práce“ je sama o sobě nejčtenější (39,4 %).

Vyhnutelnost prožitku nezaměstnanosti má za následek, že ne každá společenská skupina mu čelí stejnou měrou. V analyzovaném souboru se s téměř poloviční šancí potýkají s nezaměstnaností ženy s vysokoškolským vzděláním oproti ženám, jež dosáhly nanejvýš středoškolského vzdělání. Na druhé straně šanci prožitku nezaměstnanosti zvyšuje příslušnost k mladší generaci. Ženy narozené v letech 1983 – 1990 mají 1,7krát větší šanci prožít nezaměstnanost před narozením prvního dítěte než ženy narozené v letech 1966 – 1992 (tabulka č. 2). Protichůdnost efektu vysokoškolského vzdělání a příslušnosti k mladší skupině generací je potřeba brát na zřetel s ohledem na skutečnost, že stejně jako v celkové populaci Česka, tak i ve studovaném souboru je vysokoškolské vzdělání častější právě u žen, jež jsou narozené v mladších ročnících.

Tabulka č. 2: Výskyt nezaměstnanosti před narozením prvního dítěte na základě vybraných charakteristik respondentek

		Model	
		Exp(B)	S.E.
Vzdělání	SŠ a nižší	ref.	
	VŠ	0,464***	0,174
Generace	1966 – 1982	ref.	
	1983 – 1990	1,652**	0,170
Konstanta		0,123***	0,251
Negelkerke R		0,032	

Pozn.: *** p <0,001, ** p <0,01, * p <0,05

Zdroj: Šetření GGS 2008 a Ženy 2016, vlastní výpočty, N=1212.

V šetření Ženy 2016 byly respondentky dotazovány na hodnocení narození prvního dítěte ve vztahu ke svému původnímu plánu. Mezi nabízenými možnostmi bylo: 1) první dítě se mi narodilo/narodí dříve, než jsem plánovala; 2) první dítě se mi narodilo/narodí dle plánu či 3) první dítě se mi narodilo/narodí později, než jsem plánovala (formulace otázky zohledňovala skutečnost, jestli respondentka již první dítě má či jej teprve pánuje). Ty ženy, které uvedly, že

se jim dítě narodilo či narodí později, než původně plánovaly, jsou v tomto případě zájmovou populací.

Vstupním předpokladem, je že žena s vysokoškolským vzděláním, z mladší generace, která více čelí nejistotě na pracovním trhu, a žena s prožitkem nezaměstnanosti bude deklarovat odklad svého plánu narození prvního potomka. Tento předpoklad se potvrzuje pouze částečně. Vedle vysokoškolského vzdělání a mladšího roku narození respondentky, které zvyšují šanci deklarovaného odkladu plánu narození prvního potomka, prožitek nezaměstnanosti nemá statisticky významný vliv (tabulka č. 3).

Tabulka č. 3: Výskyt deklarovaného odkladu plánu plodnosti s ohledem na prožitek nezaměstnanosti, se zohledněním roku narození a vzdělání respondentky

		Model A		Model B	
		Exp(B)	S.E.	Exp(B)	S.E.
Vzdělání	SŠ a nižší			ref.	
	VŠ			1.647***	0.127
Generace	1966 – 1982			ref.	
	1983 – 1990			1.755***	0.126
Prožitek nezaměstnanosti před narozením prvního dítěte	Ne	ref.		ref.	
	Ano	1.301	0.160	1.371	0.165
Konstanta		0.608***	0.064	0.363***	0.102
Negelkerke R		0.003		0.059	

Pozn.: *** p <0,001, ** p <0,01, * p <0,05

Zdroj: Šetření GGS 2008 a Ženy 2016, vlastní výpočty, N=1212

S přihlédnutím k argumentaci, že důvodem odkladu plodnosti nemusí být ani nezaměstnanost samotná, jako ztráta zaměstnání (Del Bono et al. 2015) byl v následujícím modelu prožitek nezaměstnanosti očištěn od těch, kterým nepředcházelo zaměstnání či samostatné podnikání. Prožitek ztráty příjmové činnosti zvyšuje šanci deklarovaného odkladu plánu narození prvního dítěte a to jak v samostatném modelu (kdy šance odkladu plodnosti je u těch co prožily ztrátu zaměstnání 1,7krát větší než u těch co tuto zkušenost před narozením prvního dítěte nemají), tak i při zohlednění vysokoškolského vzdělání a roku narození (tabulka č. 4).

Tabulka č. 4: Výskyt deklarovaného odkladu plánu plodnosti s ohledem na prožitek nezaměstnanosti přímo nenásledující po studiu, se zohledněním roku narození a vzdělání respondentky

		Model A		Model B	
		Exp(B)	S.E.	Exp(B)	S.E.
Vzdělání	SŠ a nižší			ref.	
	VŠ			1.661***	0.127
Generace	1966 – 1982			ref.	
	1983 – 1990			1.748***	0.126
Prožitek ztráty zaměstnání	Ne	ref.		ref.	
	Ano	1.677*	0.231	1.811*	0.236
Konstanta		0.611***	0.061	0.365***	0.099
Negelkerke R		0.006		0.061	

Pozn.: *** p <0,001, ** p <0,01, * p <0,05
Zdroj: Šetření GGS 2008 a Ženy 2016, vlastní výpočty, N=1212

V dosavadních studiích se také můžeme setkat s odlišným vlivem prožitku nezaměstnanosti na základě délky jejího trvání (Vikat 2004; Kravdal 2002; Meron – Widmer 2002). V případě českých respondentek, se ovšem nezdá, že by doba nezaměstnanosti delší jak 6 měsíců měla odlišný vliv než nezaměstnanost kratšího trvání či s nespecifikovanou délkou (tabulka č. 5).

Tabulka č. 5: Výskyt deklarovaného odkladu plánu plodnosti s ohledem na délku prožitku nezaměstnanosti, se zohledněním roku narození a vzdělání respondentky

		Model A		Model B	
		Exp(B)	S.E.	Exp(B)	S.E.
Vzdělání	SŠ a nižší			ref.	
	VŠ			1.612***	0.126
Generace	1966 – 1982			ref.	
	1983 – 1990			1.780***	0.126
Prožitek nezaměstnanosti 6 měsíců a více před narozením prvního dítěte	Ne	ref.		ref.	
	Ano	1.140	0.216	1.236	0.221
Konstanta		0.627***	0.062	0.377***	0.099
Negelkerke R		0.000		0.056	

Pozn.: *** p <0,001, ** p <0,01, * p <0,05
Zdroj: Šetření GGS 2008 a Ženy 2016, vlastní výpočty, N=1212

Individuální ekonomická nejistota může být prohloubena nejistotou na globální úrovni a tak se následující model zaměřuje na skutečnost, zda ekonomická krize v roce 2008 sehrála roli v deklarovaném odkladu plodnosti. Prožitek

nezaměstnanosti započaté v období vypuknutí finanční krize a později 2,2krát zvyšuje šanci odkladu plodnosti. Při zohlednění vysokoškolského vzdělání a roku narození vliv nezaměstnanosti klesá, avšak stále více jak 1,9krát zvyšuje šanci odkladu narození prvního potomka (tabulka č. 6).

Tabulka č. 6: Výskyt deklarovaného odkladu plánu plodnosti s ohledem na datování prožitku nezaměstnanosti, se zohledněním roku narození a vzdělání respondentky

		Model A		Model B	
		Exp(B)	S.E.	Exp(B)	S.E.
Vzdělání	SŠ a nižší			ref.	
	VŠ			1.622***	0.126
Generace	1966 – 1982			ref.	
	1983 – 1990			1.682***	0.128
Prožitek nezaměstnanosti před narozením prvního dítěte, jež začala v roce 2008 a později	Ne	ref.		ref.	
	Ano	2.244***	0.232	1.888**	0.238
Konstanta		0.598***	0.061	0.375***	0.097
Negelkerke R		0.014		0.063	

Pozn.: *** p <0,001, ** p <0,01, * p <0,05

Zdroj: Šetření GGS 2008 a Ženy 2016, vlastní výpočty, N=1212

K deklaraci odkladu plodnosti nemusí vést jen měřitelné vlastnosti jako je vzdělání či prožitek nezaměstnanosti, ale i subjektivní názory. Koresponduje nějakým způsobem subjektivní vnímání jedince s těmi měřitelnými vlastnostmi žen, jež deklarují odklad narození prvního dítěte? V případě deklarace pozdější realizace plodnosti prvního pořadí, než bylo původně plánováno, byly respondentky dotazovány na důvody odkladu plodnosti. Z nabízené baterie 12 možností (viz tabulka č. 7) pak následně měly vybrat nejméně jeden a maximálně tři hlavní důvody tohoto odkladu. Z tabulky č. 3 až tabulky č. 6 vyplývá, že výskyt deklarované pozdější realizace plodnosti, než bylo původně plánováno je s větší šancí přítomen u žen s vysokoškolským vzděláním, narozených v mladších generacích (1983 až 1990) a u žen, které prožily ztrátu zaměstnání či nezaměstnanost před narozením prvního dítěte nezaměstnanost, jež započala v roce 2008 nebo později.

Tabulka č. 7: Hlavní zdůvodnění odkladu plánu narození prvního potomka na základě vybraných charakteristik respondentek

Zdůvodnění	Výskyt v TOP 3		Vysokoškolsky vzdělané		Narozené v letech 1982 až 1990		Ztráta zaměstnání	Počátek nezaměstnanosti po roce 2008	
	N	%			%	%		%	%
Kvůli mému nebo partnerovu zdravotnímu stavu	85	19.9	15.7	--	13.3	---	14.6		17.0
Otěhotnění nám trvalo / trvá déle, než jsem předpokládala	103	24.1	21.2	-	19.2	--	22.0		19.1
Můj partner si přál mít děti později	42	9.8	8.8		10.6		NPDA		NPDA
Moje studium / zvyšování kvalifikace neumožňovalo mít dítě dříve	55	12.9	19.0	+++	18.8	+++	9.8		14.9
Moje práce a profesní aktivity neumožňovaly mít dítě dříve	48	11.2	14.6	++	16.1	+++	14.6		10.6
Obava z nezaměstnanosti/ztráty zaměstnání/zhoršení pracovní pozice	39	9.1	12.0	+	12.2	++	NPDA		NPDA
Moje zájmy neumožňovaly mít dítě dříve	13	3.0	4.7		4.3		NPDA		NPDA
Kvůli nevyhovující bytové situaci	65	15.2	13.1		15.7		26.8	+	31.9
Kvůli nedostatku peněz	63	14.8	14.2		17.6	+	22.0		27.7
Neměla jsem vhodného partnera	157	36.8	36.1		36.9		39.0		36.2
Rozešla/rozvedla jsem se s tehdejším partnerem	72	16.9	17.5		19.2		24.4		21.3
Jiný hlavní důvod	34	8.0	8.4		7.1		NPDA		NPDA

Pozn. 1: Symboly + a - jsou indikátory znaménkového schématu určující statisticky významnou odchylku pozorované četnosti od očekávané četnosti při předpokladu nezávislosti porovnávaných znaků na hladině významnosti: 0,001: +++ / ---; 0,01: ++ / -- a 0,05: +/-.

Pozn. 2.: Zobrazené hodnoty vždy představují relativní výskyt daného jevu v souboru, doplněkem do 100 % je vždy nepřítomnost toho jevu. Na čtyřpolních tabulkách bylo za pomoci chí kvadrát testu zjišťováno, zda se distribuce daného zdůvodnění liší ve specifické populaci oproti celkové populaci odkládajících (N = 470).

Pozn. 3: NPDA = nebyla splněna podmínka dobré aproximace, nejméně jedna teoretická četnost (což v tomto případě tvoří 25 % sledovaných buněk) nabývala hodnoty menší jak 5.

Zdroj: Šetření GGS 2008 a Ženy 2016, vlastní výpočty, N=470 žen, jež realizovaly/budou realizovat plodnost později, než původně plánovaly (tj. ženy, jež neplánovaně odkládají plodnosti prvního pořadí)

Tabulka č. 7 nahlíží na zdůvodnění deklarovaného odkladu původního plánu plodnosti do pozdějšího věku a jeho potenciální souvislost s prožitkem nezaměstnanosti. Vzhledem k relativně malému množství pozorování v případě třídění souboru dle roku narození respondentky, vzdělání respondentky, ztráty zaměstnání a datování počátku prožité nezaměstnanosti před narozením první-

ho dítěte jsou vlivy jednotlivých proměnných sledovány nezávisle na sobě. Každá dílčí hodnota reprezentuje jedno pole čtyřpolní tabulky. V případě zdůvodnění „Kvůli mému nebo partnerovu zdravotnímu stavu“ můžeme z tabulky č. 7 vyčíst, že se tento důvod vyskytoval u 19,9 % pozorování z celkového vzorku žen deklarujících neplánovaný odklad mateřství (N=470). U vysokoškolsky vzdělaných žen se však mezi hlavními důvody vyskytl jen v 15,7 % případech (u žen s jiným, než vysokoškolským vzděláním by se procento výskytů lišilo, nicméně by stále bylo statisticky významné od rozložení v celkovém souboru, akorát s opačným znaménkem). Menší relativní výskyt zdravotního stavu mezi vysokoškolsky vzdělanými a ženami narozenými v mladších generacích můžeme potenciálně vysvětlit tím, že nejen, že svoji plodnost nezrealizují dle plánu, ale nezačaly ji ještě ani realizovat, čímž se komplikacím se zdravotním stavem v souvislosti s mateřství ještě nevystavily. U těchto žen (vzdělanějších a mladších) se můžeme zároveň setkat s častějšími zdůvodněními, jež se týkají studia/zvyšování kvalifikace (19,0 %, respektive 18,8 %) a profesních aktivit (14,6 %, respektive 16,1 %). V případě žen, které prožily nezaměstnanost před narozením prvního dítěte, jež nenavazovala přímo na studium, se častěji vyskytuje jako zdůvodnění deklarovaného odkladu plodnosti prvního pořadí nevyhovující bytová situace (26,8 %). V případě výskytu nezaměstnanosti před narozením prvního dítěte s počátkem v roce 2008 a později je pozorováno častější zdůvodnění posunu plánu plodnosti v souvislosti s nevyhovující bytovou situací a s nedostatkem peněz (31,9 % oproti 13,1 %, respektive 27,7 % oproti 14,2 % výskytu v celém sledovaném souboru).

Diskuze

V kontextu proměny reprodukčního chování českých žen v posledních třech dekadách se tento článek úzce zaměřuje na dva charakteristické jevy tohoto období, jimiž jsou pozdější časování plodnosti a nárůst ekonomické nejistoty. Konkrétně se zaměřuje na deklarované pozdější časování narození potomků prvního pořadí a na možnou souvislost s individuálním prožitkem nezaměstnanosti jedince.

Na souboru 1212 žen narozených mezi lety 1966 až 1990 byl sledován výskyt nezaměstnanosti předcházející plodnosti prvního pořadí (což nastalo v případě 188 pozorování). Nezaměstnanosti čelí v analyzovaném souboru s větší šancí ženy s nižším než vysokoškolským vzděláním a ženy narozené v letech 1983 až 1990, než ženy s vysokoškolským vzděláním, jež jsou narozené v generacích 1966 až 1982.

Individuální zkušenost nezaměstnanosti velmi často navazuje na dokončení studia (ve 49,5 %) a nejčastěji po ní následuje status výdělečné činnosti (70,7 %). Pouze v 12,8 % případů, ženy přechází z nezaměstnanosti na mateřskou či rodičovskou dovolenou. To může být vysvětlováno dvojím způsobem,

buď žena přišla o práci již v průběhu těhotenství a rozhodla se již do dalšího zaměstnání nenastoupit či se jí nepodařilo najít novou práci před nástupem na mateřskou, nebo dané příležitosti využila a bez hrozby ztráty kariérního postavení zrealizovala své rodičovské plány.

Vliv prožitku nezaměstnanosti na deklaraci posunu původního plánu plodnosti prvního pořadí se v souhrnu pro všechny sledované výskyty nezaměstnanosti nepotvrdil. A to ani v případě rozlišení vzdělání respondentek a jejich generační příslušnosti. Jako možná příčina odkladu plodnosti prvního pořadí se ale nezaměstnanost ukázala v případě, že následovala po ekonomicky výdělečné činnosti, kdy její prožitek zvýšil šanci odkladu 1,7-1,8krát a to i při zohlednění vysokoškolského vzdělání a mladšího roku narození respondentky. Tyto výsledky potvrzují zjištění Del Bono et al. (2015), že nikoliv nezaměstnanost jako taková nýbrž ztráta zaměstnání je příčinou odkladu plodnosti.

Délka trvání nezaměstnanosti, která má v zahraničních studiích dokumentovaný různý vliv, se nezdá být v případě českých žen determinujícím faktorem pro deklaraci odkladu narození dítěte prvního pořadí. To může být zapříčiněno i metodikou sběru dat, kdy status s trváním kratším jak tři měsíce nebyl zaznamenáván, a tak nám ze souboru vypadla velmi krátká období nezaměstnanosti. Významně se ale potvrdil vliv nezaměstnanosti při rozlišení jejího počátku. Kdy v případě, že nezaměstnanost započala v roce 2008 a později, pak vzrostla šance deklarovaného posunu původního plánu pro vstup do mateřství. Zajímavé je, že tento vliv je oslaben, avšak zůstává přítomen v případě, že je zohledněno vysokoškolské vzdělání respondentek a jejich mladší generační příslušnost. Rok 2008 má i v českém prostředí v souvislosti s hospodářskou krizí nádech zvýšené ekonomické nejistoty. Lze tedy argumentovat, že je vliv individuální nejistoty na realizaci mateřství přítomen pouze za předpokladu, že je populace vystavena ekonomické nejistotě i v makroekonomickém měřítku.

Druhým možným vysvětlením je nárůst moderních hodnot v české společnosti, jakými je rostoucí individualizace či hodnoty genderové rovnosti (Arpino et al. 2015; Rabušic – Chromková Manea 2018). Tento jev je sice v souvislosti s druhým demografickým přechodem v Česku datován již od počátku 90. let 20. století, nicméně, osvojování si moderních hodnot společností postupuje postupně, a tak se v reprodukčním chování a hodnotových postojích může u mladších generací projevit více než u generací dříve narozených (Polesná – Kocourková 2016). Osvojování moderních hodnot se může projevit i v proměně názorů o genderové spravedlnosti (gender equity). České ženy si čím dál tím více osvojují názor, že mohou stát naroveň českým mužům v nároku na zaměstnání (Arpino et al. 2015; Rabušic – Chromková Manea 2018). To se může následně odrážet i v otázkách rovnosti finančního přínosu do domácnosti. Skutečnému projevu této rovnosti mohla ale dlouhodobě bránit skutečnost, že čeští muži s obdobnou kvalifikací a pracovní pozicí jsou lépe

finančně ohodnoceny než české ženy (Bílková 2017). Obecně je v poslední dekádě 20. století pro českou společnost charakteristické, že v rámci partnerské dvojice vydělávají čeští muži podstatně více než jejich partnerky. Rozdíl příjmu českých mužů a žen je výrazný, a podobný tak spíše situaci v západoevropských zemích než stavu v zemích postkomunistických (Mysíková 2011). Rozdíl mezi úrovní mezd mužů a žen má po roce 2008 klesající tendenci, nicméně stále zůstává výrazný (Bílková 2017). To by se mohlo odrážet ve větším dopadu nezaměstnanosti ženy na finanční stabilitu domácnosti a tím tedy i na rozhodnutí v otázkách reprodukčního chování.

Posledním sledovaným prvkem byla souvislost subjektivní argumentace deklarovaného odkladu plodnosti s charakteristikami respondentek, které odklad determinují. U vysokoškolsky vzdělaných žen a u žen narozených v mladších generacích (1982 – 1990) se častěji vyskytuje argumentace související se studiem, profesními aktivitami a s obavami ze zhoršení pracovní pozice či ztráty kariéerního růstu. Ženy z mladších generací se také častěji potýkají s obavami z nedostatku peněz, což může ilustrovat větší pocit ekonomické nejistoty u těchto žen. Zajímavostí je, že u žen které se před narozením prvního dítěte potýkaly se ztrátou zaměstnání, se v argumentaci deklarovaného odkladu narození dítěte častěji nevyskytuje nedostatek peněz, naopak častěji uvádějí nevyhovující bytové podmínky. Což je ale v souladu se zjištěními, že finanční krize roku 2008 významně dolehla na osoby zatížené hypotékou a to obzvláště v případě ztráty zaměstnání, kdy mohla domácnost ztratit schopnost splácet hypoteční úvěr (Mikeszová et al. 2010), což může nastat po ztrátě zaměstnání i bez ohledu na makroekonomickou finanční krizi a jedinci tak mohou být nuceni se přestěhovat do jim méně vyhovujících prostor. Argumentaci finanční krizí odpovídá i skutečnost, že osoby, které čelily nezaměstnanosti počínající v roce 2008 a později častěji uvádějí jak nevyhovující bytovou situaci, tak nedostatek peněz.

Závěrem je nutno brát v potaz, že analýza má i své limity. Určitě by bylo vhodné rozšířit vliv individuální prožitku nezaměstnanosti i o informace související s přítomností ženina partnera a jeho základních socioekonomických charakteristik, které by případně mohly mít významný vliv na materiální situaci ženy plánující narození potomka. Hlubší porozumění vztahu materiální nejistoty, individuálního prožitku nezaměstnanosti a jejich vlivu na reprodukční rozhodování českých žen by mohlo významně napomoci při formulaci vhodných opatření na trhu práce či v oblasti rodinné politiky.

Jitka Slabá je studentkou doktorského programu Demografie na Univerzitě Karlově. Ve své disertační práci se především zaměřuje na odkladu plodnosti prvního pořadí, jeho typy, intenzitu a příčiny. V rámci výzkumu podpořeném Grantovou agenturou Univerzity Karlovy se věnuje vlivu individuálního prožitku nezaměstnanosti na realizaci plánu plodnosti prvního pořadí.

LITERATURA

- ADSERA, A., 2011: Where Are the Babies? Labor Market Conditions and Fertility in Europe. *European Journal of Population* 27, č. 1, s. 1-32.
<https://doi.org/10.1007/s10680-010-9222-x>
- AINSAAR, M. – PAAJANEN, P., 2009: Resource, life stage and partner-related reasons of postponement of births: comparison of Estonia and Finland. *TRAMES: A Journal of the Humanities & Social Sciences* 13, č. 2, s. 109-128.
<https://doi.org/10.3176/tr.2009.2.02>
- ARPINO, B. – ESPING-ANDERSEN, G. – PESSIN, L., 2015: How Do Changes in Gender Role Attitudes Toward Female Employment Influence Fertility? A Macro Level Analysis. *European Sociological Review* 31, č. 3, s. 370-382.
<https://doi.org/10.1093/esr/jcv002>
- BÍLKOVÁ, D., 2017: Vývoj genderové mzdové nerovnosti v České republice za posledních 20 let. *Politická ekonomie*, č. 5, s. 623-647.
<https://doi.org/10.18267/j.polek.1165>
- BILLINGSLEY, S., 2010: The Post-Communist Fertility Puzzle. *Population research and policy review* 29, č. 2, s. 193-231. <https://doi.org/10.1007/s11113-009-9136-7>
- CANTALINI, S., 2017: Does education affect the timing or probability of family formation? An analysis of educational attainment and first union in Italy. *Research in Social Stratification and Mobility* 49, s. 1-10.
<https://doi.org/10.1016/j.rssm.2017.03.002>
- ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA, 2018: Ekonomický vývoj na území České republiky. Načteno z Historie ČNB:
https://www.historie.cnb.cz/cs/menova_politika/prurezova_temata_menova_politika/1_ekonomicky_vyvoj_na_uzemi_ceske_republiky.html [24-10-2019].
- ČSÚ, 2014: Úroveň vzdělání obyvatelstva podle výsledků sčítání lidu. Lidé a společnost, Praha, ČSÚ. 30 s.
<https://www.czso.cz/documents/10180/20536250/17023214.pdf/7545a15a-8565-458b-b4e3-e8bf43255b12?version=1.1> [dne 16-07-2019].
- ČSÚ, 2018a: Demografická příručka – 2017. Načteno z Český statistický úřad: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-prirucka-2017> [dne 16-07-2019].
- ČSÚ, 2018b: Trh práce v ČR – časové řady – 1993 až 2017. Načteno z Český statistický úřad: <https://www.czso.cz/csu/czso/trh-prace-v-cr-casove-rady-1993-az-2017> [dne 16-07-2019].
- DANILUK, J. C. – KOERT, E., 2017: Between a rock and a hard place: the reasons why women delay childbearing. *International Journal of Healthcare* 3, č. 1, s. 76-83.
<https://doi.org/10.5430/ijh.v3n1p76>
- DEL BONO, E. – WEBER, A. – WINTER-EBMER, R., 2015: Fertility and economic instability: the role of unemployment and job displacement. *Journal of Population Economics* 28, č. 2, s. 463-478. <https://doi.org/10.1007/s00148-014-0531-y>
- ESTEVE, A. – TREVINO, R., 2019: The main whys and wherefores of childlessness in Spain. *Perspective Demographiques* 15, 4 s.
- FAHLÉN, S. – OLÁH, L. S., 2018: Economic uncertainty and first-birth intentions in Europe. *Demographic Research* 39, s. 795-834.

- <https://doi.org/10.4054/DemRes.2018.39.28>
- FLEK, V. – HÁLA, M. – MYSÍKOVÁ, M., 2018: Nezaměstnanost a věková segmentace trhu práce. *Politická ekonomie* 66, č. 6, s. 709-731.
<https://doi.org/10.18267/j.polek.1227>
- GUSTAFSSON, S. – KENJOH, E. – WETZELS, C., 2001: The role of education on postponement of maternity in Britain, Germany, the Netherlands and Sweden. *The Gender Dimension of Social Change: The Contribution of Dynamic Research to the Study of Women's Life Courses*, The Policy Press, Bristol, s. 1-31.
<https://doi.org/10.1332/policypress/9781861343321.003.0004>
- GUTIÉRREZ-DOMÈNECH, M., 2008: The impact of the labour market on the timing of marriage and births in Spain. *Journal of Population Economics* 21, č. 1, s. 83-110. <https://doi.org/10.1007/s00148-005-0041-z>
- KOCOURKOVÁ, J. – ŠŤASTNÁ, A. – ČERNÍKOVÁ, A., 2019: Vliv ekonomické krize na úroveň plodnosti ve státech Evropské unie. *Politická ekonomie* 67, č. 1, s. 82-104. <https://doi.org/10.18267/j.polek.1230>
- KOHLER, H. P. – BILLARI, F. C. – ORTEGA, J. A., 2002: The emergence of lowest - low fertility in Europe during the 1990s. *Population and development review* 28, č. 4, s. 641-680. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2002.00641.x>
- KORNAI, J., 2006: Velká transformace střední a východní Evropy: úspěch a zklamání. *Politická ekonomie* 4, s. 435-466. <https://doi.org/10.18267/j.polek.568>
- KOTÝNKOVÁ, M., 2015: The European Labour Market and its changes. *European Scientific Journal*, s. 47-53.
- KRAVDAL, Ø., 2002: The impact of individual and aggregate unemployment on fertility in Norway. *Demographic Research* 6, č. 10, s. 263-294.
<https://doi.org/10.4054/DemRes.2002.6.10>
- KREYENFELD, M., 2005: Economic uncertainty and fertility postponement: Evidence from German panel data. *MPIDR Working Papers*, WP-2005-034, 32 s.
<https://doi.org/10.4054/MPIDR-WP-2005-034>
- KREYENFELD, M., 2010: Uncertainties in Female Employment Careers and the Postponement of Parenthood in Germany. *European Sociological Review* 26, č. 3, s. 351-366. <https://doi.org/10.1093/esr/jcp026>
- KREYENFELD, M. – ANDERSSON, G., 2014: Socioeconomic differences in the unemployment and fertility nexus: Evidence from Denmark and Germany. *Advances in Life Course Research* 21, s. 59-73. <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2014.01.007>
- KŘEŠŤANOVÁ, J. – KURKIN, R. – ŠAFUSOVÁ, M., 2018: Population Development in the Czech Republic in 2017. *Demografie* 60, č. 4, 313-332.
- KURKIN, R. – ŠPROCHA, B. – ŠÍDLO, L. – KOCOURKOVÁ, J., 2018: Fertility factors in Czechia according to the results of the 2011 census. *AUC Geographica* 53, č. 2, s. 137-148. <https://doi.org/10.14712/23361980.2018.14>
- LECHNEROVÁ, Z., 2011: Determinanty oddalování početí dítěte. *Sociální studia* 4, s. 87-104. <https://doi.org/10.5817/SOC2011-4-87>
- LESTHAEGHE, R., 2010: The unfolding story of the second demographic transition. *Population and development review* 36, č. 2, s. 211-251.
<https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2010.00328.x>

- MERON, M. – WIDMER, I., 2002: Unemployment leads women to postpone the birth of their first child. *Population* 57, č. 2, s. 301-330.
<https://doi.org/10.3917/pope.202.0301>
- MIKESZOVÁ, M. – SUNEGA, P. – KOSTELECKÝ, T. – LUX, M. – SLÁDEK, J., 2010: Dopady hospodářské krize na finanční dostupnost bydlení – analýza a možné nástroje státu. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 67 s.
- MISKOLCZI, M., 2010: Trends in Unemployment in the Czech Republic and regions. IDIMT-2010 Information Technology – Human Values, Innovation and Economy, s. 219-228.
- MURESAN, C., 2004: Postponement of Motherhood in Romania: The Role of Educational Attainment. *Revista de cercetare si interventie sociala* 47, s. 137-149.
- MYSÍKOVÁ, M., 2011: Income Inequalities within Couples in the Czech Republic and European Countries. IES Working Paper, č. 4, 25 s.
- NÍ BHROLCHÁIN, M. – BEAUJOUAN, É., 2012: Fertility postponement is largely due to rising educational enrolment. *Population studies* 66, č. 3, s. 311-327. <https://doi.org/10.1080/00324728.2012.697569>
- PAILHÉ, A. – SOLAZ, A., 2012: The influence of employment uncertainty on child-bearing in France: A tempo or quantum effect? *Demographic research* 26, s. 1-40. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2012.26.1>
- PELLEŠOVÁ, P., 2009: Trendy ekonomického růstu v České republice. Mezinárodní vědecká konference Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy w kontekście uwarunkowań instytucjonalnych, s. 221-232.
- POLESNÁ, H. – KOCOURKOVÁ, J., 2016: Je druhý demografický přechod stále relevantní koncept pro evropské státy? *Geografie* 121, s. 390-418.
<https://doi.org/10.37040/geografie2016121030390>
- POTUŽÁKOVÁ, Z. – MILDEOVÁ, S., 2015: Analýza příčin a důsledků nezaměstnanosti mladých v Evropské Unii. *Politická ekonomie* 7, s. 877-894.
<https://doi.org/10.18267/j.polek.1043>
- RABUŠIC, L., 1996: O současném vývoji manželského a rodinného chování v České republice. *Demografie* 3, s. 173-180.
- RABUŠIC, L. – CHROMKOVÁ MANEA, B. E., 2018: Hodnoty a postoje v České republice 1991 – 2017. Pramenná publikace European Values Study. Brno: Muni Press. 310 s.
- SCHMITT, C., 2012: A cross-national perspective on unemployment and first births. *European Journal of Population* 28, č. 3, s. 303-335.
<https://doi.org/10.1007/s10680-012-9262-5>
- SOBOTKA, T., 2015: Low fertility in Austria and the Czech Republic: Gradual policy adjustment. *Vienna Institute of Demography Working Papers*, č. 2, 48 s.
- SOBOTKA, T., 2017: Post-transitional fertility: childbearing postponement and the shift to low and unstable fertility levels. *Vienna institute of demography Working papers*, č. 1, 36 s. <https://doi.org/10.1017/S0021932017000323>
- ŠŤASTNÁ, A. – SLABÁ, J. – KOCOURKOVÁ, J., 2017: Plánování, načasování a důvody odkladu narození prvního dítěte v České republice. *Demografie* 59, č. 3, s. 207-223.

- VIKAT, A., 2004: Women's labor force attachment and childbearing in Finland. *Demographic Research* 3, č. 8, s. 177-212. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2004.S3.8>
- WIJSEN, A. C., 2002: Timing children at a later age: motivational, behavioural, and socio-structural differentials in the individual decision making process of older mothers. Amsterdam: Rozenberg Publishers. 177 s.
- YU, W.-H. – SUN, S., 2018: Fertility response to individual and contextual unemployment: Difference by socio-economic background. *Demographic Research* 39, č. 35, s. 917-962. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2018.39.35>
- ZEMAN, K., 2018: Cohort fertility and educational expansion in the Czech Republic during the 20th century. *Demographic Research* 38, č. 56, s. 1699-1732. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2018.38.56>
- ŽÍDEK, L., 2006: Transformace české ekonomiky: 1989 – 2004. Nakladatelství C.H. Beck, 304 s.